

Επίσκεψη κ. Γ.Μόσχου στη Σουηδία με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας 20-22.5.08

Συνοπτική Έκθεση

Ο κ. Γιώργος Μόσχος, Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού, προσκλήθηκε να λάβει μέρος στην επίσημη επίσκεψη του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας κυρίου Κάρολου Παπούλια στη Σουηδία στις 20-22 Μαΐου 2008. Η πρόσκληση αυτή έγινε λόγω του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος του κυρίου Προέδρου και της συζύγου του κυρίας Μαίης Παπούλια για την πραγματοποίηση επαφών και την επιδίωξη συνεργασιών με στόχο τη μεταφορά τεχνογνωσίας σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών. Στα θέματα αυτά είναι γνωστό ότι η Σουηδία έχει πολύπλευρη εμπειρία και έχει αναπτύξει καλές πρακτικές από τις οποίες μπορεί να ωφεληθεί η Ελλάδα. Για τον λόγο αυτό στην Ελληνική αποστολή συμμετείχαν ο κ. Γ. Μόσχος και ο κ. Ι. Τσιάντης, καθηγητής Παιδοψυχιατρικής, οι οποίοι είχαν συναντήσεις με εκπροσώπους φορέων παιδικής προστασίας.

Στη διάρκεια του τριημέρου ο κ. Μόσχος πραγματοποίησε τις παρακάτω **επισκέψεις** και συναντήσεις ειδικού χαρακτήρα:

- Επίσκεψη στον Δήμο Tyresö και συνάντηση συνεργασίας με τη Δήμαρχο και στελέχη της δημοτικής κοινωνικής υπηρεσίας. Στην περιοχή αυτή αναπτύσσεται πρότυπο πρόγραμμα για ανήλικους παραβάτες του νόμου με έμφαση στην κοινωφελή εργασία και παρέχονται υποστηρικτικές υπηρεσίες σε παιδιά και εφήβους που έχουν υπάρξει θύματα βίας και κακοποίησης.
- Συνάντηση ενημέρωσης με τους υπευθύνους της οργάνωσης Childhood και δύο επιστημονικούς υπεύθυνους του Κέντρου Barnahus στο Linköping, στο οποίο παρέχονται πολυεπίπεδες υπηρεσίες για την αποτελεσματική καταγραφή, εκτίμηση και αντιμετώπιση της παιδικής κακοποίησης.
- Συνάντηση με δύο εισαγγελείς αρμόδιες για θέματα ανηλίκων στο Göteborg.
- Επίσκεψη στη μονάδα φιλοξενίας Gryning Yard στο Göteborg για εφήβους – νέους θύματα κακοποίησης, με προβλήματα ψυχικών διαταραχών.
- Συνάντηση με την Συνήγορο του Παιδιού της Σουηδίας κα Lena Nyberg.

Μερικές από τις σημαντικότερες πληροφορίες που συλλέχθηκαν στις παραπάνω συναντήσεις είναι οι ακόλουθες:

A) Για τα παιδιά θύματα κακοποίησης:

Σε πολλές περιφέρειες της Σουηδίας (8) λειτουργούν Κέντρα για τα Παιδιά που κακοποιούνται, τα οποία ονομάζονται Barnahus, δηλαδή Σπίτια για Παιδιά, και όπου γίνεται διεισδυτική (με τη συνεργασία διαφορετικών φορέων) και διεπιστημονική εκτίμηση και αντιμετώπιση των παιδιών που καταγγέλλουν κακοποίηση εις βάρος τους. Το μοντέλο λειτουργίας των Κέντρων αυτών προέρχεται από την Αμερική, όπου λειτουργούν ήδη 400 περίπου τέτοια κέντρα και ονομάζονται «Κέντρα Υπεράσπισης των Παιδιών» - Children Advocacy Centers-. Στη Σουηδία εφαρμόζεται από το 2005, και εισήχθη μέσω Ισλανδίας. Στα κέντρα αυτά δραστηριοποιούνται

παράλληλα και συνεργάζονται μεταξύ τους: **Αστυνομικές υπηρεσίες** με ειδικευση σε θέματα ανηλίκων, που εκτελούν προανακριτικό έργο, **κοινωνικές υπηρεσίες παιδικής προστασίας**, που κάνουν εκτίμηση της κατάστασης του παιδιού θύματος και της οικογένειάς του, **ιατρικές υπηρεσίες** που κάνουν διαπίστωση της σωματικής βλάβης ή της σεξουαλικής κακοποίησης του παιδιού και **μονάδες αποκατάστασης και θεραπείας** που παρεμβαίνουν για την υποστήριξη του παιδιού στη συνέχεια, και, αν απαιτείται, για την παραπομπή του σε ειδικά θεραπευτικά πλαίσια. Στα Barnahus παραπέμπονται τα παιδιά που καταγγέλλουν πράξεις κακοποίησης εις βάρος τους, από τις περιφερειακές αστυνομικές ή κοινωνικές υπηρεσίες (που υπάγονται στην τοπική αυτοδιοίκηση), με τις οποίες συνεργάζονται άλλοι φορείς της κοινότητας, όπως τα σχολεία. Εδώ διεξάγονται οι πρώτες αναλυτικές **μαρτυρικές καταθέσεις** των θυμάτων, οι οποίες καταγράφονται και βιντεοσκοπούνται, ώστε να αποφεύγεται κατά το δυνατό η δοκιμασία της επανειλημμένης κατάθεσης των παιδιών θυμάτων. Τα αστυνομικά όργανα που διεξάγουν τις συνεντεύξεις είναι ειδικευμένα, ενώ υπάρχει δυνατότητα ταυτόχρονης παρακολούθησης της συνέντευξης σε διαφορετική αίθουσα από κοινωνικό λειτουργό, ειδικό ψυχικής υγείας καθώς και από τον δικηγόρο του παιδιού (που διορίζεται αυτεπαγγέλτως), οι οποίοι μπορούν να παρέμβουν προς το αστυνομικό όργανο (μέσω ακουστικών) προτείνοντας ερωτήσεις. Τα παιδιά ενημερώνονται για τη βιντεοσκόπηση και τη διαδικασία με την οποία λαμβάνεται η κατάθεση και ζητείται η συναίνεσή τους για αυτή. Η ομάδα των ειδικών συνεργάζεται πριν και μετά την συνέντευξη, σχετικά με τα μέτρα που είναι αναγκαία για την προστασία του παιδιού, τα οποία αναλαμβάνουν οι κοινωνικές υπηρεσίες (π.χ. παρέμβαση στους γονείς, προσωρινή απομάκρυνση του παιδιού από την οικογένειά του κ.α). Η προσωρινή απομάκρυνση του παιδιού δεν χρειάζεται εισαγγελική εντολή και αποφασίζεται από τις κοινωνικές υπηρεσίες. Η μαρτυρική κατάθεση, η έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας και η τυχόν έκθεση από την ιατρική εξέταση, παραδίδονται στον εισαγγελέα ανηλίκων που αποφασίζει αν θα ασκήσει ποινική δίωξη. Μερικές φορές χρειάζεται η διαδικασία της έρευνας να διαρκέσει πάνω από μια μέρα, οπότε, αν αποφασιστεί η προσωρινή απομάκρυνση από την οικογένειά του, το παιδί φιλοξενείται, σε κάποιες περιπτώσεις σε μικρές μονάδες φιλοξενίας (για μέχρι 6 άτομα) ή σε ανάδοχες οικογένειες. Γενικά η απομάκρυνση αποφεύγεται, και όταν συμβαίνει, προτιμάται να είναι για μικρό χρονικό διάστημα και οι γονείς να υποστηριχθούν με στόχο την επιστροφή του παιδιού στην οικογένειά του, εφόσον κρίνεται ασφαλής.

Ως προς τη δικαστική χρήση των βιντεοσκοπημένων καταθέσεων, ώστε να αποφεύγεται η επανεξέταση του παιδιού, αναφέρθηκε ότι το μέτρο είναι ακόμη σχετικά πρόσφατο στη σουηδική νομοθεσία και πρακτική, προβάλλονται δε από ορισμένους δικαστικούς και νομικούς επιφυλάξεις ως προς την επάρκεια του υλικού αυτού για την καταδίκη των δραστών. Ωστόσο, έχει ήδη αρχίσει να εφαρμόζεται και αρκετοί επιστήμονες και δικαστικοί συνηγορούν ενθέρμως υπέρ της χρήσης αυτής της διαδικασίας με στόχο την προστασία των παιδιών θυμάτων από επανειλημμένες και δημόσιες καταθέσεις, ιδίως σε περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης και ενδοοικογενειακής βίας. Στόχος των Barnahus είναι να επιτύχουν μια υψηλή ποιότητα και εξειδίκευση στην διεξαγωγή συνεντεύξεων, έτσι ώστε να γίνεται η καλύτερη δυνατή διασφάλιση των δικαιωμάτων των ανηλίκων θυμάτων κακοποίησης.

Όταν κρίνεται σκόπιμη η απομάκρυνση ενός παιδιού, προτιμάται το μοντέλο της αναδοχής. Σε περιπτώσεις που οι έφηβοι (πάνω από 15 κυρίως) που είναι θύματα κακοποίησης – παραμέλησης, παρουσιάζουν συστηματικά ψυχικές διαταραχές, με δυσκολία διαχείρισής τους στην οικογένεια ή σε πλαίσια αναδοχής, προκρίνεται η ένταξή τους σε μικρές μονάδες (όπως αυτή που επισκεφτήκαμε στο Göteborg), όπου υπάρχει ειδική θεραπευτική εστίαση στην αντιμετώπιση των αναγκών τους. Οι μονάδες αυτές πλαισιώνονται αποκλειστικά από κοινωνικούς λειτουργούς (αντιστοιχία προσωπικού ανά φιλοξενούμενο : 2 προς 1) και υποστηρίζουν κατά δυνατό τη συμμετοχή και αυτονομία των φιλοξενούμενων (μαγειρεύουν, καθαρίζουν κ.λπ.) και έχουν εξωτερικό συνεργάτη παιδοψυχίατρο που τις επισκέπτεται τακτικά. Οι έφηβοι πηγαίνουν στο σχολείο ή εργάζονται και κάποιοι από αυτούς παρακολουθούν θεραπευτικές συνεδρίες εξωτερικά (σε δημόσιους ή – προτιμώμενο- ιδιώτες ειδικούς ψυχικής υγείας, που καλύπτονται ασφαλιστικά). Στο Κέντρο Gryning Yard όπου πραγματοποιήθηκε επίσκεψη, αναφέρθηκε ότι οι νέοι, που παρακολουθούνται για ένα μικρό διάστημα και μετά την αποχώρησή τους από το Κέντρο, στη μεγάλη τους πλειοψηφία (70%) εντάσσονται στην κοινωνία επιτυχώς.

Β) Για τους εφήβους με (επαναλαμβανόμενη ή έντονη) παραβατική συμπεριφορά:

Ύστερα από αρκετούς προβληματισμούς σχετικά με την εφαρμογή του μέτρου του εγκλεισμού αφενός και της επιμέλειας από κοινωνικό λειτουργό αφετέρου, η Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου Tyresö, που επισκεφτήκαμε, επέλεξε να δώσει μεγάλη έμφαση στο μέτρο της κοινωφελούς εργασίας. Ύστερα μάλιστα από ειδική νομοθετική ρύθμιση του 2005, η κοινωφελής εργασία υπάρχει ως δυνατότητα μέτρου / ποινής εναλλακτικής στον εγκλεισμό. Επιβάλλεται εφόσον συναινεί και ο ανήλικος και με τον όρο της ολοκληρωμένης παρακολούθησης ενός προγράμματος συγκεκριμένα οριζόμενου αριθμού ωρών (50-150). Εφόσον κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του μέτρου ο ανήλικος δεν υπακούσει στους κανόνες του ή υποτροπιάσει, το δικαστήριο μπορεί να προβεί σε ανάκληση του μέτρου και τοποθέτησή του σε κλειστό ίδρυμα (αναμορφωτήριο). Το μέτρο εφαρμόζεται για άτομα 15-18 χρόνων. Την εφαρμογή του μέτρου αναλαμβάνει η κοινωνική υπηρεσία της τοπικής αυτοδιοίκησης (δεν υπάρχουν επιμελητές ανηλίκων στη Σουηδία). Η υπηρεσία αυτή κάνει το αρχικό συμβόλαιο με τον ανήλικο, εξηγεί τους όρους και παίρνει τη σύμφωνη γνώμη του και ορίζει μαζί του ένα ενήλικο πρόσωπο που θα λειτουργεί ως μέντοράς του –μπορεί να το επιλέξει ο ανήλικος από το οικείο του περιβάλλον-, δηλαδή ως πρόσωπο με το οποίο μπορεί να κουβεντιάζει όλα τα θέματα σχετικά με την εφαρμογή του μέτρου και τυχόν προβλήματα που αντιμετωπίζονται. Η κοινωνική υπηρεσία του δήμου επιλέγει και εκπαιδεύει εθελοντές που είναι μέλη εθελοντικών οργανώσεων ή ομάδων αλληλεγγύης, και τους αναθέτει την υποδοχή ανηλίκων στους οποίους έχει επιβληθεί το μέτρο, καθώς και την ένταξή τους σε συγκεκριμένες δραστηριότητες κοινωφελούς εργασίας (π.χ. σε πρόγραμμα υποστήριξης αστέγων, προσφύγων, προσώπων τρίτης ηλικίας, κ.λπ.). Η παροχή κοινωφελούς εργασίας δεν πρέπει να ανακόπτει το πρόγραμμα σχολικής φοίτησης, κατάρτισης ή απασχόλησης του εφήβου, αλλά να γίνεται προσθετικά σε αυτό. Κατά τις ώρες παροχής κοινωφελούς εργασίας παρέχεται ασφαλιστική κάλυψη στους εφήβους. Στο σύνολο των ωρών του προγράμματος περιλαμβάνονται και 10 περίπου ώρες «επηρεασμού συμπεριφοράς», στις οποίες εξηγείται από τους κοινωνικούς

λειτουργούς το πλαίσιο εφαρμογής του προγράμματος και διεξάγονται συμβουλευτικές συναντήσεις με τους ανηλίκους, σε θέματα όπως σχέδιο ζωής, φίλοι, σχέση με αλκοόλ και ναρκωτικά, επίλυση περιστατικών βίας και συγκρούσεων, αξιολόγηση προγράμματος κοινωφελούς εργασίας κ.λπ. Μετά την ολοκλήρωση των ωρών που έχει αποφασίσει το δικαστήριο, αποστέλλεται έκθεση σε αυτό, αλλά συνεχίζει η επικοινωνία της κοινωνικής υπηρεσίας με τον ανήλικο. Στους εφήβους δίνεται η δυνατότητα να παρακολουθήσουν και άλλα προγράμματα του δήμου, όπως λ.χ. ομαδικές δραστηριότητες αθλητικού – πολιτιστικού χαρακτήρα, κ.α. Τα αδικήματα των ανηλίκων, μετά την εφαρμογή του μέτρου, παραγράφονται σε 10 χρόνια και συζητείται η μείωση του χρόνου παραγραφής στα 5 χρόνια. Το μέτρο γενικότερα βρίσκεται σε φάση αξιολόγησης, αλλά οι πρώτες ενδείξεις κατατείνουν στο ότι μέσω της εφαρμογής του υπάρχει μείωση της υποτροπής των ανηλίκων που συμμετέχουν σε αυτό.

Στοιχεία ιδιαίτερου ενδιαφέροντος προς αξιοποίηση στην Ελλάδα:

- Η διεπιστημονική και διατμητική (μεταξύ διαφορετικών υπηρεσιών) **συνεργασία** προκειμένου να επιτευχθεί καλύτερα η αντιμετώπιση του παιδιού. Ιδίως, η συνεργασία των φορέων πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την πραγματοποίηση των καταθέσεων των παιδιών – θυμάτων κακοποίησης, αναφέρθηκε ως ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για την αποτελεσματική προστασία τους.
- Η σταδιακά επεκτεινόμενη χρήση των **οπτικοακουστικών μέσων** για την αποτύπωση των καταθέσεων των παιδιών θυμάτων θεωρείται ως ένα βήμα στην κατεύθυνση της προστασίας των δικαιωμάτων τους. Στην Ελλάδα υπάρχει πρόσφατη νομοθετική πρόβλεψη σχετικά με την χρήση οπτικοακουστικών μέσων για την αποτύπωση καταθέσεων ανηλίκων θυμάτων προσβολής της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας (ν.3625/2007 αρ.3. παρ.4) που ακόμα δεν έχει εφαρμοστεί και το μοντέλο της Σουηδίας είναι χρήσιμο να μελετηθεί και να αξιοποιηθούν τα συμπεράσματα από την εφαρμογή του.
- Η **εκπαίδευση των προανακριτικών αστυνομικών υπαλλήλων** τόσο στην πραγματοποίηση της συνέντευξης, με σεβασμό στα δικαιώματα του παιδιού – θύματος, όσο και στη συνεργασία με τους επαγγελματίες των συναρμόδιων φορέων, κρίνεται πολύ κρίσιμη για την τήρηση δεοντολογίας προστασίας των παιδιών θυμάτων και για την επάρκεια του προανακριτικού υλικού.
- Η έμφαση στο ρόλο των **κοινωνικών υπηρεσιών** σε όλα τα στάδια παρέμβασης. Στη Σουηδία οι κοινωνικές υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης επισκέπτονται τακτικά τα σχολεία, επικοινωνούν με τα παιδιά και τις οικογένειές τους, διεξάγουν κοινωνικές έρευνες και αναλαμβάνουν την κοινωνική αποκατάσταση των παιδιών θυτών και θυμάτων. Η δυνατότητα που παρέχεται, στο σουηδικό σύστημα, στις κοινωνικές υπηρεσίες να προβαίνουν και σε προσωρινή απομάκρυνση του ανηλίκου από την οικογένεια, όταν κρίνεται αυτό απαραίτητο προς το συμφέρον του, δεν προβλέπεται στο ελληνικό σύστημα δικαίου. Ωστόσο το ελληνικό δίκαιο έχει προβλέψει την λειτουργία κοινωνικών υπηρεσιών στα πρωτοδικεία της χώρας (ν.2447/1996), μέτρο το οποίο ακόμη δεν έχει εφαρμοστεί, με αποτέλεσμα να περιορίζεται στην πράξη η εκ του νόμου προβλεπόμενη δυνατότητα των εισαγγελέων ανηλίκων να προβαίνουν σε έρευνα σχετικά με την άσκηση του

γονεϊκού ρόλου και την επιβολή ή εισήγηση προς το δικαστήριο των απαραίτητων μέτρων σε περιπτώσεις κακής άσκησης του γονεϊκού ρόλου (Α.Κ.1532) αλλά και γενικότερα η δυνατότητα πολύπλευρης υποστήριξης των παιδιών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας ή παραμέλησης.

- Η ανάπτυξη κατάλληλα στελεχωμένων υποδομών όπου μπορούν να φιλοξενηθούν και να υποστηριχθούν τα παιδιά που χρειάζεται να απομακρύνονται από τις οικογένειές τους, είναι απαραίτητο στοιχείο για την ολοκληρωμένη παρέμβαση της Πολιτείας υπέρ του συμφέροντος του παιδιού στις περιπτώσεις αυτές. Για το λόγο αυτό προκρίνεται αφενός η λειτουργία μικρών – εξειδικευμένων «σπιτιών φιλοξενίας», αφετέρου αναδόχων οικογενειών που μπορούν να αναλαμβάνουν για ένα διάστημα την φιλοξενία παιδιών και εφήβων θυμάτων κακοποίησης ή με προβλήματα συμπεριφοράς. Στην Ελλάδα κρίνεται απαραίτητο να ληφθούν άμεσα μέτρα για τη δημιουργία περισσότερων ειδικευμένων **σπιτιών φιλοξενίας** παιδιών και εφήβων – θυμάτων κακοποίησης και, κυρίως, για την ενεργοποίηση του θεσμού της **αναδοχής**, που ενώ προβλέπεται στο νόμο στην πράξη ελάχιστα εφαρμόζεται.

- Η αξιοποίηση της συνεργασίας με τους φορείς της κοινότητας για την εφαρμογή της **κοινωφελούς εργασίας**, ως μέτρου εναλλακτικού του ποινικού εγκλεισμού, με παράλληλη πρόβλεψη στο δίκαιο για ασφαλιστική κάλυψη (ασθενείας /ατυχημάτων) των εφήβων στους οποίους επιβάλλεται το σχετικό μέτρο, είναι επίσης πρακτικές που θα πρέπει με προσοχή να μελετηθούν και να προωθηθούν. Στην Ελλάδα ο νόμος για την ποινική αντιμετώπιση των ανηλίκων (ν.3189/2003) έχει περιλάβει στα προβλεπόμενα νέα αναμορφωτικά μέτρα και την κοινωφελή εργασία. Ωστόσο, αφενός το καθεστώς απασχόλησης δεν έχει διευκρινιστεί (μέσω συνεργασίας των Υπουργείων Δικαιοσύνης και Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας) αλλά και η μεθόδευση της εφαρμογής της κοινωφελούς εργασίας είναι σε εξέλιξη από τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων της χώρας και για αυτό το λόγο, το παράδειγμα της Σουηδίας θα μπορούσε να προσφέρει σημαντικά στοιχεία προς αξιοποίηση.

- Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται από όλες τις υπηρεσίες στην **ενημέρωση** του παιδιού για όλες τις διαδικασίες στις οποίες υποβάλλεται, στην ακρόαση των **απόψεών** του και στην αναζήτηση της συναίνεσής του σε αυτές. Ο εν λόγω κανόνας προκύπτει ως υποχρέωση από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν.2101/1992 αρ.12) αλλά απαιτείται ευρύτερη εκπαίδευση των επαγγελματιών και θέσπιση ειδικής δεοντολογίας για τους επαγγελματικούς κλάδους σχετικά με την τήρησή του.

Επόμενα βήματα - ενέργειες

Θεωρείται σκόπιμη η ενημέρωση των αρμοδίων αρχών στην Ελλάδα και η διαβίβαση προτάσεων για διακρατικές συνεργασίες με τους φορείς που περιλαμβάνονταν στην επίσκεψη και άλλους συναφείς, για να πραγματοποιηθεί η ανταλλαγή τεχνογνωσίας και η εμβάθυνση στις «καλές πρακτικές» της Σουηδίας.

Για το σκοπό αυτό, ο Συνήγορος του Παιδιού προτίθεται να έχει περαιτέρω συνεργασία και με την Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας, αποβλέποντας στην βελτίωση του ελληνικού θεσμικού πλαισίου αντιμετώπισης και υποστήριξης των ανηλίκων θυτών και θυμάτων.